

Tusor Péter: Pázmány, a jezsuita érsek. Kinevezésének története, 1615–1616 (Mikropolitikai tanulmány)

Budapest–Róma, MTA-PPKE Lendület Egyháztörténeti Kutatócsoport–Gondolat Kiadó, 2016 (Collectanea Vaticana Hungariae: classis 1, vol. 13), 460 l., 6 melléklet

A Pázmány Péter életművét 400 év távlatából szemlélő utókor számára önkéntelenül is felvetődhet a kérdés: valójában melyik Pázmány volt a jelentékenyebb, a maradandóbb értéket képviselő, a nagyobb hatású? A jezsuita hitvitázó? A grazi teológiaprofesszor? A „magyar próza atyja”, akinek „tollán forró tinta csordogált”? A „bíboros Ciceró”? Az egyházát újjászervező főpásztor? Az egyetemalapító? Az ország főkancellári tisztét betöltő politikus? A magyarság sorsáról, megmaradásáról felelősséggel gondolkodó államférfi? A pápaság és a Habsburgok között egyensúlyozó diplomata? Vagy netán mégis az évszázadokra mintát adó imádságos könyvével és prédikációskötetével kegyes életvezetést, morális tartást és lelki békességet hirdető prelátus lenne „az igazi Pázmány”?

Nyilván nincs egyértelmű válasz ezekre a kérdésekre, az viszont bizonyos, hogy párját ritkítóan sokszínű, komplex életmű az övé, amelynek kutatása, értelmezése és mérlegelése legalább másfél évszázada áll – kisebb megszakításokkal – a magyar történeti tudományok figyelmének előterében. Korántsem véletlenül, mivel az ő pályafutásának beható ismerete nélkül aligha lehet érvényes véleményt formálni a 17. század magyarországi egyházi, politikai, műveltségi viszonyairól, a magyarság nyelvéről, irodalmáról, mentalitásáról. Tusor Péter monográfiája e komplex és mindmáig számos talányt

rejtő életút döntő jelentőségű fordulatát, nem kevés tanulsággal járó mozzanatát veszi górcső alá, méghozzá úgy, hogy minden eddiginél szélesebb forrásbázis alapján világítja meg a korábbi jezsuita rendtag érseki székre emelkedésének politikatörténeti, kánonjogi, egyházszerkezeti és – már amennyire a források engedték – spirituális hátterét. A következőkben előbb a könyv szerzőjének kutatói pályáján igyekszünk elhelyezni a monográfiát, s majd az eredmények számbavétele után megkíséreljük szembevetni azokat a hagyományos Pázmány-képpel.

Legfeljebb azok számára meglepetés Tusor monográfiájának megjelenése, akik kevésbé követték publikációs tevékenységének utóbbi időszakát. Számos forrásközleménye ugyanis már eddig is merőben új levéltári anyagokat tárt fel, s olyan dokumentumcsoportokat tett közzé és vizsgált meg részletesen, amelyek több vonatkozásban felfrissítették, kiegészítettek és korrigáltak korábbi ismereteinket a kora újkori, főként 17. századi magyarországi egyház-, művelődés- és politikatörténet vonatkozásában. A könyv irodalomjegyzéke 18 Tusor-tételt jegyez. Mintegy húsz levéltár vagy kéziratár közel hatvan fondját vizsgálta át Tusor, s ebből a legfontosabb 33, túlnyomórészt kiadatlan forrást kritikai igénnyel közli is a kötet függelékeként. De mindezen túl a mostani értekezésnek szinte előfeltétele volt a pápai bürokrácia és diplomácia működési

rendjének beható ismerete. Ezt biztosította a szerző pápaságtörténeti monográfiája (*A barokk pápaság*, Bp., Gondolat, 2004), amely részletesen tárgyalta a Szentszék hivatali működésének olykor igen bonyolult eljárási rendjét és szabályait, egyházkormányzati módszereit, kánonjogi intézkedéseinek hátterét és külpolitikai következményeit. A vatikáni ügyintézés bonyolult útvesztőiben, zeg-zugos bürokráciájában Tusor párját ritkító tájékozottságra tett szert, ez pedig alapfeltétele volt annak, hogy megbízható képet adhasson a magyar főpap nem mindennapi ügyének szentszéki intézéséről.

Már távolabbról ugyan, de korántsem csekély jelentőségű támpontot jelentett a mostani munka hátterében a Tusor által szerkesztett *Collectanea Vaticana Hungariae* könyvsorozat, amely a magyar egyháztörténet új vagy elfeledett értékeit – köztük Artner, Galla és mások eredményeit – hozta vissza a köztudatba. Ezek közül néhány éppen Pázmány korának új kutatási dimenzióit nyitotta meg, a magyarországi eseményeket visszahelyezte abba a nemzetközi kontextusba, amelyben eredetileg lejátszódtak.

A rendkívül alapos paleográfiai, textológiai, filológiai, egyháztörténeti felkészültség mellé Tusor problémaérzékenysége párosult, így kézenfekvő volt a felismerése, mely szerint a sok vitát, különféle értelmezéseket és tévhiteket is kiváltó főpapi kinevezés több tekintetben pontosításra szorul, s ehhez az általa feltárt források adottságai alapot adnak. Az így körvonalazódó monográfia műfajául a mikropolitikai elemzés kínálkozott, mivel a feltárt források révén lépésről lépésre lehetett követni és bemutatni az eseményeket. Mint erről a szerző megjegyzi: „Maga a mikropolitika a kora újkorban alapvetően egy informá-

lis személyi kapcsolatokon nyugvó hálózatnak többé-kevésbé tervszerű kiépítése és működtetése politikai célok érdekében” (13). A hivatalos, nyilvános diplomáciai események mögötti személyes kapcsolatok, érdekek, összefonódások, fondorlatos számítások és alkudozások világába vezették el a kutatót a levéltári források, amelyeknek logikus rendbe fűzése végül a nagypolitika szintjén megvalósuló eredmény magyarázatát hozták meg a szerző, s vele együtt az olvasók és a történettudomány számára.

Sorra véve mármost azokat a részleteket, amelyekben a monográfia új eredményeket hozott, célszerű a könyv szerkezete és a végén található összefoglalás által egyaránt sugalmazott élettörténeti fordulópontok és fontosabb megállapítások szerint haladnunk. Így kronológiailag is végigkövethetők azok az események, amelyek Forgách Ferenc bíborosérsek 1615. október 16-án bekövetkezett halálától a főpásztori szék újabb betöltéséig, azaz Pázmány 1616. szeptember 28-ai királyi, majd november 28-ai kánonjog szerinti, pápai kinevezéséig, valamint a következő év március 12-én a prágai Szent Vitus-székesegyházban Melchior Klesl bíborospüspök celebrálásával végbement ünnepélyes felszenteléséig lezajlottak.

Már a bevezetés ráirányítja a figyelmet egy olyan vonatkozásra, amely eddig nem kapott kellő hangsúlyt. Lodovico Ridolfi császári ügyvivő egyik levele (3. dokumentum, Róma, 1615. január 10.) árulja el ugyanis, hogy Forgách érseknek Pázmány nem csupán titkára volt, hanem a lelki vezetője, gyónatője is, ebből pedig Tusor azt a következtetést vonja le, hogy a Grazból hazatért jezsuita „befolyása a magyar egyház irányítására lelki vezetőként tehát meghatározóbb, mint

korábban vélni lehetett. Így még inkább érthetővé válik a forgáchi konfrontatív konfesszionális politika fordulata” (309). Ez pedig azt jelentette, hogy a pázmányi alulról történő felekezetépítés, a „térítő ellenreformáció” irányvonala fokozatosan előtérbe kerülhetett. (Itt jegyezzük meg, hogy ennek alighanem első markáns írásos jelentkezése az a memorandum, amelyet Pázmány 1608 őszén fogalmazott meg II. Mátyás számára a protestánsoknak adható vallásszabadság kérdésében.)

Ugyancsak új megállapítása Tusornak, hogy Hethesi Pethe László királyi tanácsos, a Magyar Kamara elnöke, Torna vármegye főispánja volt Pázmány érseki kinevezésének egyik legerősebb támogatója, ő foglalta össze a magyar rendek álláspontját ebben az ügyben. Az eddig is ismertes volt, hogy Partinger Gáspár kamarai tanácsos levelekkel fordult számos tisztségviselőhöz a mielőbbi érseki kinevezés érdekében, az viszont most vált világossá, hogy ő csak felettese megbízottjaként járt el. Fellépése egyrészt az Udvari Kamara ellenkezését kívánta semlegesíteni, másrészt (a Ridolfi révén a pápai Kúriához is eljuttatott másolatokkal) meg akarta könnyíteni Pázmány számára a jezsuita rendből való távozást. A magyar katolikus főurak, a *status catholicus* memorandumai mögött felsorakozó főrendű személyek névsora ugyancsak értékes dokumentuma a korabeli magyar felekezeti viszonyoknak. Joggal kap az itteni fejtegetésben nagy hangsúlyt, hogy az ő álláspontjuk szerencsés módon találkozott Melchior Klesl bécsi püspöknek, a császári Geheimrat elnökének véleményével (37–39), így határozottan megerősödött a kinevezést szorgalmazók és sürgetők tábor.

Az egyre sokasodó egyetértő álláspontok mellett azonban még mindig ne-

héz akadályként tornyosult az érseki székhéztöltése előtt a jezsuita rend birtoklási jogának tilalma, amelyet az 1608. évi 8. törvénycikk mondott ki. Tusor a pápai brévefilológia (amelynek két legfontosabb tétele a 19. és 20. dokumentum) szigorúan következetes elemzésével meggyőzően mutatta ki, hogy már V. Pál is diszpenzációt adott a jezsuita fogadalom alól, bár ezt a jezsuita előljárók véleményét is figyelembe véve csak másik szerzetesrendbe történő *transitus* révén engedélyezte. De még a pápa és II. Mátyás egyetértése sem lehetett elég biztosíték a terv megvalósításához: prezentálni kellett a magyar országgyűlés protestáns rendjei előtt, hogy az érsekjelölt nem tagja többé a Jézus Társaságnak. Ezért volt szükség az onnan való távozás előkészítésére, ezért jött szóba a szomaszka rendbe (*Chierici Regolari Somaschi*) történő átlépés, amellyel a kánonjogi akadályok is elhárulhattak a nomináció elől. Az is kiderül a bemutatott dokumentumokból, hogy Placido de Mara prágai apostoli nuncius kapcsolatai vezettek ehhez a rendhez, amelybe Pázmány az 1615. november 14-én kelt pápai bréve alapján átlépési engedélyt kapott. Ez egyben mentesítette is őt a jezsuita joghatóság alól, a rendből történő elbocsátást Muzio Vitelleschi rendfőnök 1616. március 5-én kelt levele is megerősítette. Az ilyen módon nunciusi joghatóság alá került Pázmányt már kinevezhették túróci prépostnak, birtoklási joga megfelelt a magyar törvényeknek (21. dokumentum). 1616 áprilisától Várad szülötte az újabb egyházfői bréve rendelkezése szerint a szomaszka novíciusjelöltje lett.

Az már a történet második része, hogy a szomaszka novíciusjelöltség hat hónapján belül ugyan *de facto* megkezdődhetett volna Pázmány noviciátusa az

ünnepélyes beöltözéssel és fogadalomtétellel, ám erre mégsem került sor, mivel a szertartás levezetésére feljogosított De Mara nuncius 1616 áprilisában eltávozott Prágából s oda nem is tért vissza. Az érseki kinevezés folyamatát ez azonban már nem befolyásolta, a turóci prépostot ősszel II. Mátyás kinevezte, ennek jogszerűsége az említett törvénycikk alapján már nem volt vitatható. A protestáns rendek véleményét tükröző és rögzítő Závodszy György nádori titkár fel is jegyezte naplójába (amelynek szövegét egyébként éppen a jelen kötet szerzője rendezte sajtó alá 2011-ben), hogy Pázmány „eloldoztatott a jezsuitizmustól” (52). S itt következik a Tusor által impozáns levéltári anyaggal megjegyzetelt történet csattanója: mivel a szomaszka fogadalomtétel határideje lejárt, maradt a korábbi jezsuita *professio* szerzetesjogi érvénye, ezért szerepelhet a jelen monográfia címében: „a jezsuita érsek”. A szomaszka körében még századokig élt ugyan a Pázmány-kultusz, minthogy valóban elősegítették a kinevezéshez szükséges szerzetváltást, végeredményben azonban egyértelmű Tusor következtetése, mely szerint Pázmányt „teljes joggal – jezsuita bíboros érsekként helyezték örök nyugalomra pozsonyi sírjában”. Ez a konklúzió pedig nemcsak az egyháztörténet, de az irodalomtörténet számára is beszédes tény. Semmi nem indokolja, hogy az érseki időszak írói produktumaiban valamilyen szomaszka hatást keressünk, viszont a sorok között nem véletlenül bukkanhat a figyelmes filológus szent ignáci reminiscenciákra, valamint a jezsuita spiritualitás egyéb karakterisztikus jegyeire. Még akkor is, ha ezt külön nem jelzik a Pázmány által oly bőséggben és nagy akribiával feltüntetett marginálisok a prédikációs kötetben.

A Jézus Társaság új vezetésének, Muzio Vitelleschi generálisnak Tusor által idézett megnyilvánulásai világosan bizonyítják, hogy a rend az új helyzetben is magához tartozónak érezte a magyar főpapot. A korábbi konfliktusok (az osztrák jezsuiták feljelentései) most már szóba sem kerültek, a Kúria készen mutatkozó Pázmány támogatására, magyarországi egyházpolitikájának, felekezetszervező intézkedéseinek segítésére. Jól példázzák ezt a Tusor által éles szemmel észrevett olyan határozatok, amelyek a kizárólag rendtagok számára fenntartott feladatok elvégzésére Pázmánynak adnak engedélyt vagy megbízást (ilyen volt egyebek mellett a Káldi-prédikációk kötetének cenzúrázása vagy a Collegium Germanicum et Hungaricum stúdiumaira felvételizők vizsgáztatása).

Különösen bonyolult szövegkritikai nyomozást kellett végeznie a monográfusnak a Pázmányt ért vádaskodások indítékainak feltérképezésében, szerzőinek kiderítésében, a rágalmozások hatásának mérlegelésében. Noha ezek jobbára csak lazán kapcsolódnak a kinevezés elbeszélésének fővonalához, s némely tekintetben meg is szakítják az egyébként igen feszesre szőtt narratívát, kuriozitásuk vitathatatlan, azt pedig pregnánsan szemléltetik, hogy a főpapi karrier korántsem volt akadályoktól, ellenérdekeltségektől, intrikáktól és irigységtől mentes. Már 1614 tavaszán felröppentették osztrák rendtársai a pletykát Pázmány és a detrekői várúrnő, Bakith Margit kapcsolatáról, s csak egy római út során, a rendi generális előtt sikerült bizalmas tárgyalások során tisztázni az ügyet.

A legdurvább vádak – szerelmi viszonyról, gyermek születéséről – 1616 elején a prágai udvarból keltek útra. Tusor

véleménye szerint szerzőjük a szászországi származású Georg Amende páter volt, őt korábban Grazban még tanította is Pázmány. A rágalmak terjesztésének és a cáfolatok sikerének bonyolult filológiai hátterét az ügy szereplőinek levelezése alapján mutatja be a monográfia, s noha ennek a – Tusor szavaival – „színfalak mögé hatoló történeti rekonstrukciónak” dokumentumai eddig sem voltak ismeretlenek, a most nyújtott értelmezés meggyőző: a vádak legfeljebb késleltették, de megakadályozni nem tudták az érseki ki-nevezést.

Egy további felfedezés is kapcsolódik a szomaszka kapcsolatot tisztázó filológiai nyomozáshoz. Pázmány legkorábbi-nak tartott portréját (a Pannonhalmán őrzött, ún. fehér capucinumos arcképet) ugyanis a művészettörténeti szakirodalom mindeddig Pázmány új szerzetéhez kapcsolta azzal az indokkal, hogy az ábrázolt személy már nem jezsuita, de még nem is érseki öltözetet visel, így a kettő közötti állapotot, a szomaszka habitust viselő Pázmányt rögzíthette a festő ecsetje. Csakhogy monográfiánk szerzője kiderítette, hogy fehér szín egyáltalán nem szerepelt a szomaszka ruházatokon, viszont ezzel ellentétben a túróci prépost joggal viselhetett ilyet, mivel ez a premontrei alapítású prépostság előírta tagjai számára a fehér *mozetta* (azaz *karing*, vö. 143, 410. jegyzet) viselését. A kép rejtélye tehát megoldódott: a 46 éves Pázmányt érseki kinevezése előtt, túróci prépostként ábrázolja. Ez a megállapítás már csak azért is telitalálat, mert éppen egy ilyen képpel lehetett legcélszerűbben demonstrálni, hogy Várad szülötte többé már nem jezsuita, nincs tehát akadálya az érseki székbe emelésének. Érdekes lenne arról is többet megtudni, mi lett a kép sorsa, vajon hol és

kik láthatták, miként vélekedhettek róla. Az viszont bizonyos, hogy ha 1616 nyarának elején Pázmány ebben az öltözetben vizitálta végig Felső-Magyarországot, akkor beneficiuma eredeti szerzetesi külsőségeinek viselése elérte célját. Nyilván Thurzó György nádornál is tett látogatást, neki a Prágába történő visszatérte után augusztus 20-án kelt levelében lelkesen bizonygatja magyar érzelmeit s azt, hogy „a nemesség privilégiumai ellen” soha nem lépett fel, s ezt ezután sem fogja tenni. Ez egyfelől jól kiszámított előkészítése jövőendőbeli magyarországi politikai pályájának, másfelől a Klesl által kívánatos-nak tartott egyensúlyozó taktikának is megfelelt. Az igencsak komplex politikai és felekezeti viszonyok között ez az eljárás igen jó taktikai, diplomáciai érzékről tanúskodik.

Tusor további új meglátásait sorra véve, közülük különösen a Pázmány írói pályájának alakulására tett észrevétele foglalkoztathatja az irodalomtörténészeket. Az érseki székbe emelkedés interdiszciplinárisan is figyelmet érdemlő tanulságaként ugyanis azt fogalmazza meg, hogy az ezzel járó körülmények „az addig elsősorban író Pázmányt elsősorban politikussá, államférfivá és egyházfővé tették, lezárták alkotói életpályájának meghatározó fejezetét” (325). Logikus meglátás ez, az egyházkormányzati feladatok s az ezekkel járó politikai kötelezettségek sokasága nyilván lefoglalta az új főpásztor idejének és energiájának jórészét, itt mégis termékeny eszmecsere alakulhat ki Tusor álláspontjáról, mivel az írói életpálya elemzői inkább az alkotások keletkezési rendje szerint szokták tagolni a pályaképet. Ha viszont ezt tekintjük, akkor kétségtávolan a *Kalauz* (1613) a csúcspontja az írói munkásságnak, a pályát ez osztja

ketté: a szintézis előtti (jórészt azt előkészítő) írásokra, majd pedig a *Kalauz* utáni (azt védelmező) vitairatokra, amelyek közül kiemelkedik a *Setét hajnalszaggatás után bujdosó lutheristák vezetője* (1627) címmel közreadott polémia. Ez utóbbinak színvonalát nem marad el a korai vitairatokétól, a Baldvinus-féle latin válaszirat révén már nemzetközi diskurzustérbe terelődött a polémia, minőségi hanyatlást tehát az írói kvalitásban nem lehet érzékelni. Ha ehhez azt is hozzáadjuk, hogy az akár második alkotói csúcsteljesítményének tekinthető prédikációskötetet is az idős érsek állította össze és hozta végső formára, akkor aligha értékelhető kevesebbre ez a második alkotói korszak. Már csak azért sem, mert a beszédek szélesebb befogadói közösségeket szólítottak meg, bennük a szikárabb szakteológia nyelve helyett a mindennapok etikája és a kegyesség retorikája szólalt meg, s ilyenkor – mint Sik Sándor írja – „átmelegszik a szó, líráira fordul a gondolatjárás, a mélyből zenei hullámok búgnak fel” (*Pázmány, az ember és az író*, Bp., 1939, 329).

A kötet meggyőzően mutatja be, hogy az érseki kinevezés meglehetősen rögtön útján Pázmányt leginkább három személy támogatta: Lodovico Ridolfi római császári ügyvivő, Placido De Mara nuncius és Melchior Klesl, Bécs püspöke, az ausztriai katolicizmus első számú szervezője. Az utóbbinak a szerepét a monográfia jogal emeli magasan a többieké fölé, mint-hogy a dokumentumok tanúsága szerint a Habsburg-dinasztia egyházpolitikájának irányítója Pázmány személyében a saját hatalmi törekvéseinek elősegítőjét vélte felfedezni. Tusor szavaival: „A II. Mátyás örökös tartományokbeli, magyarországi, majd birodalmi hatalmi rendszerét 1612-től mindinkább kényes és más-más

összetételű konfesszionális egyensúlyok bonyolult halmazára építő bécsi püspök koncepciójával tökéletesen egybevágott az alulról, nem mindenáron és minden szinten a reálisan elérhetetlennek bizonyuló erő pozíciójából megvalósuló felekezetszervezés pázmányi programjával” (236–237). Ehhez a szerzővel egyetértésben tehetjük hozzá: rendkívül szerencsés egybeesése volt az álláspontoknak, hogy a Hofburg után a Kúria is eltökélten Pázmány mellett tört lándzsát, a bécsi főpap javaslatát a Szentszék is magáévá tette, s így kiemelkedő kvalitású személyiség kerülhetett a magyar klérus élére. Olyan személy, aki a magyar országgyűlésben vitapartnerévé válhatott a nagy műveltségű és tekintélyű evangélikus nádornak, Thurzó Györgynek, de ezentúl a közeledő királyválasztásban is a bécsi püspökkel, császári főminiszterrel azonos oldal képviselője volt tőle elvárható. Miként Tusor megállapítja: „Ez a szempont magyarázza kellőképpen és elégségesen a császári diplomácia Forgách halála után intenzívvé váló római lépéseit a magyar jezsuita érdekében, illetve Kleslnek az ügy részleteiben mutatott kiemelt figyelmét” (244). Bizonyára igaza van a szerzőnek abban az iróniát sem nélkülöző megjegyzésben, hogy a vizsgált korszakban az igazi talentumnak politikai-diplomáciai vezető pozícióba kerülése nem annyira megszokott gyakorlatnak, mint inkább fehér hollónak számított.

Tusor kötete módszertanilag azért szolgál különös tanulságokkal, mert adatgazdagságát a korábbi szakirodalom kritikus mérlegelésének igényével és az érvelés hatásosságával kellett párosítania, ezt pedig a szöveg háromrétegűvé alakításával látta megoldhatónak. A narratíva fővonala beszéli el az eseményeket, ezen belül apróbb

szedéssel olvashatjuk az ennek megértéséhez szükséges információkat, hosszabb idézeteket vagy az elbeszélés sodrában újabban felbukkanó személyek bemutatását, végül pedig a levéltári, könyvészeti hivatkozások, idegen nyelvű idézetek lapalji jegyzetekbe kerültek. A három réteg együttes tanulmányozása ugyan nem könnyű feladat, viszont tökéletesen biztosítja a filológiai hátteret, mindig megadja a gondolatmenet bázisát, a következtetések bizonyítását szolgáló szöveghelyeket. Ez az eljárás nagyvonalúan felkínálja a téma további kutatásának lehetőségét, a kérdés legfeljebb az, hogy egyáltalán ki lehet-e még egészíteni valamelyest értelmes módon a Tusor által elmondottakat. Az ő átfogó levéltárismerete biztosítja a monográfia időtállóságát, ez teszi művét a Pázmány-filológiának megkerülhetetlen állomásává. A meglehetősen bonyolult, sokszálú történet minden részletére jelen rövid ismertetésünk távolról sem térhet ki, viszont a 17. századdal foglalkozó tudománysszakok művelői a jövőben bizonyára bőséggel fogják kamatoztatni eredményeit.

Természetesen Pázmány életrajzának eddigi feldolgozóit is foglalkoztatta az érseki kinevezés nem mindennapi eseménytörténete, a Lukács László–Szabó Ferenc szerzőpáros ismert közleményei (franciául 1985-ben, magyarul 1987-ben) hozták felszínre korábban a legtöbb idevágó dokumentumot. Tusor minden esetben hivatkozik rájuk, helyenként ki is tudja egészíteni azokat. De magán a nomináció történetén túl az irodalomtörténet, az ikonográfia, a *jus canonicum* historiográfiája és a diplomáciatörténet is új ismeretekkel és szempontokkal gazdagodott a kötet fejtegetései, megállapításai, módszertana és korántsem utolsó sorban forrásközlései

révén. Jelkép értékű, hogy a könyvnek kettős címlapja van: az alap a *Collectanea* sorozata, ebbe illeszkedik a kötet, mert zömmel a pápai diplomáciatörténet forrásait szolgáltatja meg, a zöld alapú borító viszont Pázmány fehér mozzetás portréját emeli a középpontba, s élettörténetének fontosabb szereplői és helyszínei villannak fel körülötte. Akár kettős monográfiáról is beszélhetünk tehát: a mikropolitikai módszer egyfelől az egyháztörténetet, másfelől a biográfiát gazdagította meghatározó jellegű új ismeretekkel.

A könyvet több részből álló tudományos apparátus teszi jól használhatóvá. A közölt forrásszövegek kiválasztásának szempontjáról írja a szerző, hogy szándéka volt „a jegyzetekben közöltekén túlmenően, ésszerű terjedelemben főként kiadatlan, mi több: ismeretlen, fontosabb szövegekkel” megismertetni az olvasót (341). Mindössze három kivétel akad: a két pápai diszpenzációs bréve (1616. március 5. és április 21.), valamint a túrói préposti kinevező irat, ezeknek itteni újraközlését kulcsfontosságú szerepük kellően indokolja.

Az események szövevényében való eligazodást hasznosan segíti a kronológiai összeállítás, amely jól áttekinthetővé teszi a bonyolult ügymenetet. A felhasznált irodalomról húsz lapra terjedő bibliográfia ad tájékoztatást, majd a névmutató és az angol nyelvű összefoglaló zárja az eligazító apparátust. Végeredményben határozott igennel válaszolhatunk a monográfia utolsó sorában megfogalmazott szerzői kérdésre: a források hihetetlen mennyiségben áradó özönéből Tusor Péternek sikerült a történeti esszenciát kiszűrnie, és így a mikropolitikai metódussal makropolitikai kérdésekre tudott autentikus válaszokat adni. Úgy méghozzá, hogy a magyar múltnak egy sajátos mozzana-

tát közép-európai kontextusban mutatta be, jelezve azt is, hogy az iszlám hódítás árnyékában, a háborúk dúlta régióban is egyértelműen az európai törvények és szabályok, szokások és normák szerint zajlottak a magyar politikai és egyházi élet eseményei. A Kárpát-medence pere-mére szorult Magyar Királyság a török hódoltság közvetlen szomszédságában is megtartotta egyházi szervezetét, nem tévesztette szem elől a világi és egyházi jog paragrafusait, szoros kapcsolatokat tartott fenn mind Róma, mind a prágai udvar vagy éppen Bécs hivatalnokaival, politikusaival és értelmiségi köreivel, s a mostoha viszonyok között is képes volt értékeket teremteni. Ennek példája Pázmány életműve, amelynek teljességre törekvő, autentikus bemutatása csakis több tudományág összefogásával lehet eredményes. A róla ma már egyre markánsabban kirajzolódó összképnek a kimunkálásához a most bemutatott monográfia új ismeretekkel és ezekből levont következtetésekkel, mértékadó megállapításokkal járult hozzá, olyan kulcskérdésekre adott autentikus választ, amelyek a szorosabban vett témán túlmutatóan is nyereséget jelentenek a korszak történeti kutatásában. S ez pedig azért vált lehetségessé, mert a

szerző személyében a legjobb tudósi-kutatói kvalitások egyszerre érvényesültek: az archívumokban mindeddig porosodó dokumentumok fáradhatatlan bűvárlása, a magas szintű latin és olasz nyelvtudás, valamint a forrásokat megvallató inven-ciózus mentalitás és a naprakész nemzetközi szakirodalmi tájékozottság egyaránt kellett az ilyen szintű produktum létrehozásához.

Az elmondottak fényében remélhetőleg nem tűnik túlzásnak, ha észrevételeimet azzal zárom: Tusor Péter méltó folytatója annak az egyháztörténeti tradíciónak és képviselője annak a kutatói színvonalnak, amelynek Fraknoi Vilmos, Artner Edgár, Galla Ferenc, Veress Endre, Vanyó Tihamér voltak a megalapozói, a Pázmány-kutatásban pedig a jezsuita történészek (Őry Miklós, Lukács László, Szabó Ferenc) jelentették a folytatást. Tusor Péter eddigi – valóban impozáns – eredményei révén joggal bizakodhatunk abban, hogy általa a katolikus egyháztörténetnek a kora újkori szakasza az eddigieknél jóval pontosabban dokumentálva, tévhiteltől mentesebben, árnyaltabban fog megjelenni a történettudományi szakmai szemléletben és a nemzeti történeti köztudatban egyaránt.

Bitskey István
az MTA rendes tagja